

Vásáros helyek a középkori Bács és Bodrog megyékben¹

Weisz Boglárka, Budapest

A Magyar Királyság területén kezdetben csak a király tarthatott vásárokat, a 13. századtól azonban egyre több – egyházi vagy világi – birtokos szerzett vásártartási jogot. Az uralkodó előjoga azonban annyiban fennmaradt, hogy vásárt csak király engedélyezhetett. A vásártartási jogot az oklevél kiállítását követően kihirdették, így mindazok, akik számára ez sérelmet jelentett, kifogással élhettek. A Hármaskönyv szerint a vásári adomány kiállítását követő egy éven belül meg kellett tartani a vásárt, különben az adományozott elvesztette a vásártartási jogát.²

A két megye területén a legkorábbi hetivásárok az ispánsági központokban létesültek. A bodrogi révet és a vásárvámot (portum ac theloneum ipsius mercati) I. László adományozta a pannonhalmi apátságnak.³ 1225 előtt a bodrogi ispán mindkét vámot (tributum, quod eis de foro et portu Budruo competit) elfoglalta, visszaszerzésüket III. Honorius, majd IX. Gergely pápa is sürgette II. Andrásnál, illetve IV. Bélánál.⁴ A vámok végül visszakérültek az apátság tulajdonába, hiszen 1240-ben Uros apát Csentei Herruch kezelésére (ad procurandum) bízta azokat.⁵ A 14. századi források szerint Bodrogbán a vásárt szombatonként tartották,⁶ és elképzelhető, hogy ez már így lehetett Szent László uralkodása alatt is. A magyar vásárnap szó a 'vásár nap' szóösszetételből alakult ki. A magyar nyelv így hívja azt a napot, amely a középkori időszámítás szerint a hét első napja volt, és amelyiken minden keresztény számára kötelező volt a misehallgatás. A 11. század elején a vásárt vásárnaponként a templom előtt tartották.⁷ A templom melletti vásárnap vásártartást említi a pécsvárad apátság hamis oklevele is, amely szerint Szent Péter egyháza mellett vásárnap vásárt tartottak.⁸ A Képes krónika szerint I. Béla a vásárokat szombati napra helyezte,⁹ a rendeletet azonban a szakirodalom I. Géza intézkedésének tekinti.¹⁰ Elképzelhető, hogy Bodrogbán is hasonlóan alakult a vásár napja, azaz egy vásárnap hetivásár került át szombatra. A Bácsban tartott vásárokról Idrisi tudósít a 12. században, szerinte Bácsban több vásár és kereskedés van, iparosok működnek és a búza olcsó, mert sok van belőle.¹¹

Bács megyében a központ vásarán túl más településeken is számolnunk kell hetivásárokkal már az Árpád-korban, így Szondon,¹² Vásárhelyen, Curlachon és Váradon. Szondot 1192-ben Fulbert fia Gergely magtalan halála után III. Bélától Makariás ispán és testvérei kapták meg. Makariás Belszondon vásárral és a Dunán – ott, ahol a Lassúduna a Dunába torkollik – révvél rendelkezett.¹³ 1230-ban II. András Makariás comes fia Monoszló nembeli Tamás comest megerősítette birtokaiban, Belszond fele Tamás ispáné volt, a másik fele Andrásé. Belszondon vásár és dunai rév volt, amelyeken a megyés ispán és a vámszedők nem szedhettek vámot, mert jövedelmét Tamás comesnek engedték át.¹⁴ Belszondon Makariás által tartott 12. századi vásár (forum liberum) még vámmentes volt és mentesült a megyés ispán joghatósága alól. A vámmentesség biztosítása a vásár korai szakaszában elősegítette, hogy a vásárt a kereskedők felkeressék. Miután a vásár már látogatott lett, Makariás fia, Tamás már vámszedést gyakorolt, amelyet II. András el is ismert. Szond környékén 1192. évi határjárása szerint azonban egy másik vásár is működött, mégpedig a Mihály földjén és birtokán lévő vásárhely (ad locum fori Mychaelis).¹⁵ 1206-ban Savonca határjárása pedig Szombatvásárhelyet (ad locum fori Zumbboth) adta meg egyik határpontként.¹⁶ Györffy György szerint Szombatvásárhely és Mihályvásárhely azonos.¹⁷ A két helynév azonosítását a határjárás alapján igazolni lehet. Míg 1192-ben a vásárhely megadásakor a terület birtokosát emelik ki, addig 1206-ban már a vásár napjának, szombatnak a jelentősége figyelhető meg. A szaracénok Curlach falujának vásárját (forum de villa Sarachenorum, que vocatur Curlach) 1238. január 29-én IV. Béla a johannitáknak adta.¹⁸ Curlach lokalizálása bizonytalan, valószínűleg Becse vidékén feküdt,¹⁹ a vásárt pedig egyéb forrásból nem ismerjük. A Duna révének két oldalán alakult ki a Bács megyei Pétervárad, illetve a Szerém megyei Aranylábúbács. Mindkét terület Töre (Gurwey) fia Péter birtokában volt Gertrúd királyné meggyilkolásáig, azaz 1213-ig.²⁰ Ezt követően Pétervárad a király kezébe került, míg Aranylábúbácsot István ifjabb király a kun Bachkoldának adományozta. Péterváradot 1237-ben IV. Béla a belakúti apátságnak adományozta,²¹ Aranylábúbácsot pedig István ifjabb

király 1267-ben Iván fia Andrásnak juttatta.²² IV. Béla 1237. évi adományában úgy rendelkezett, hogy a belakúti apátság vásarán a pénzváltók vagy az adószedők, amint a többi vásárokon, megjelenhessenek, és hivatalukat a szükséges módon végezhessek.²³ Aranylábúbács falut István ifjabb király a péterváradai révvél (cum portu in Petervaradgya) és a vásárral (cum foro) együtt adta Andrásnak.²⁴ István egy régi hívének tett adományt, amellyel apjára akart csapást mérni, amikor az általa alapított belakúti kolostor birtoktestéből egy igen fontos részt kiszakított. V. István halála után vita alakult ki a belakúti apátsággal, amelynek végeredménye az 1291. évi egyezség lett, amelynek alapján Csaba, nemzetsége tagjai és szolgái díjtalanul kelhetnek át a váradai réven, továbbá ha Csaba jobbágysai vagy nemzetségének tagjai Váradra mennek vásár okán, akkor mentesülnek a vámfizetés alól.²⁵ Mindezek alapján úgy véljük, hogy vásárt mindkét településen tartottak, azonban a Bács megyei Péterváradon megtartott vásár volt a jelentősebb, amely a belakúti apátság felügyelete alatt állt, és ahol az apátság vámszedést is gyakorolt.

Bodrog megyében Cseményvásárán mutatható még ki a forrásokból Árpád-kori vásár, ugyanis 1192-ben Újlak határjárásában szerepel Cseményvásárra menő út (ad viam, que ducit ad forum Chemel),²⁶ az adat arra utal, hogy Cseményvásárán legkésőbb a 12. század végén már vásárt tartottak.

A 14. században újabb vásárok létesültek a vizsgált vidéken. Bács megye területén Egyedújfalun kaphatott a 14. században vásár-engedélyt. Erre utal, hogy az óbudai apácák, amikor 1382-ben egy csere során a birtokhoz jutottak, az itt szedett vásár- és útvám (cum tributo viatico et fori) is a kezükbe került.²⁷ Az újfalui vásárt vásárnaponként tartották,²⁸ és Miklós kalocsai érsek panasza szerint az ő Arnat birtokán megtartott vásárának károkat okozott, ezért 1410-ben interdictum alá vette az újfalusi jobbágyokat. Zsigmond akként rendelkezett, hogy a vásártartás nem lelki, hanem birtoklási kérdés, így azt ne interdictum kimondásával oldja meg az érsek, hanem a királyi kúriában keresse igazát.²⁹ Az 1460-as években új lendületet vett a kalocsai érsekkel a vásár ügyében folytatott vita. 1462. április 2-án Mátyás Egyedújfaluban az óbudai apácáknak vásárnapon és hétfőn forum liberum tartását

engedélyezte, hozzáfűzve, hogy régtől fogva (ab antiquo tempore) e két napon szokták a vásárokat tartani.³⁰ Ez idő tájt azonban a kalocsai érsek a vásárt elfoglalta, és saját Arnat birtokán hirdette meg, pénteki és szombati napokon tartva azt.³¹ Mátyás 1463-ban figyelmeztette az érseket, hogy engedje vissza a vásárt Újfaluba.³² Erre sor is kerülhetett, valószínűleg úgy, hogy a vásár napja is változott, azaz vasárnap és hétfő helyett szombat és vasárnap lett, hiszen 1466-ban Mátyás már akként rendelkezett, hogy az Újfaluban szombatonként tartott vásárt átrakja hétfő napra úgy, hogy ugyanazok a szabadságok érvényesek a hétfői vásárra, mint amelyek a szombatra is voltak (sub hiisdem libertatibus et praerogativis quibus huiusmodi forum in dictis Sabbatis celebrabatur).³³

A Bodrog megyei Csente birtokon I. Károly engedélyezett vásárt Csór nembeli Péter fia Tamásnak.³⁴ Az oklevél nem maradt ugyan fenn, csak említésből ismerjük, keletkezését 1333 és 1342 közé tehetjük, későbbi adatokból azonban feltételezhetjük, hogy a privilégium keddi hetivásárra szolt.³⁵ A 14. század végén pedig Zsigmond Pongráci Töttös unokájának, Lászlónak Pongrác birtokán (possessio) engedélyezett csütörtökön megtartott hetivásárt.³⁶

1339-ben zagoriai várakért cserébe a király Héder nembeli Henrik fia Péternek adta Baranya megyében Szekcső és Kőszeg várakat, Danóc várost, Bodrog megyében pedig Dávod, Szántó és Nyavalyád birtokokat.³⁷ Ezt követően Péter a bodrogi vásárt áthelyezte Dávodba.³⁸ Nem volt ismeretlen gyakorlat a középkori Magyar Királyságban, hogy egy vásárt egyik birtokról a másikra helyeznek át, ehhez azonban királyi engedélyre volt szükség.³⁹ A Dávodba áthelyezett vásárt illetően nem ismerjük a királyi engedélyt, sőt az is bizonyos, hogy Bodrogban még a későbbiekben is tartottak szombatonként hetivásárt.⁴⁰ 1340. november 27-én I. Károly Becsei Töttös⁴¹ számára engedélyezte, hogy Bátmonostora birtokán csütörtökönként vásárt tartson, ha azon megyében más közeli vásár nincs, aminek ezáltal kára keletkezne (in illa provincia aliud forum tam propinquum non existat ut, ei detrimentum, aliquod, possit generare).⁴² Két évvel később Henrik fia Péter fellépett e bátmonostori vásárral szemben, ugyanis Dávod nevű birtokán, a keddi vásáron kihirdette, hogy sem a hozzá tartozók, sem más emberek az ő birtokain és a Dunán lévő réven nem mehetnek a bátmonostori vásárra.⁴³ Töttös végül 1347-ben hétfői napra kért vásárendedélyt, amit I. Lajos meg is adott neki,⁴⁴ ez ellen azonban még ebben az évben Henrik fia Péter határozottan fellépett. A Budáról, Szegedről, valamint Szerém és Baranya megyékből ide vezető utakat lezáratta, a bátmonostori vásárra tartókat megverette, s a saját Dávod nevű birtokán keddenként

tartott hetivásáron való részvételre kötelezte.⁴⁵ A század második felében fordult a helyzet: ekkor ugyanis Töttös fia László volt az, aki Péter özvegyének dávodi vásárát lerombolta, a kereskedőket pedig saját, Garán tartott vásárára kényszerítette. Bebek István országbíró okleveléből azt is megtudjuk, hogy Garán uralkodói adományból hétfőn délig (feriis secundis usque meridiem) tartottak vásárt, míg Dávodon vasárnaptól keddig tartott a hetivásár. A két vásár valójában nem zavarhatta egymást, mivel Dávod és Gara egy mérföld távolságra (in una leuca seu rasta) feküdtek.⁴⁶ Az országbíró a vásárendedélyre vonatkozó oklevelek bemutatását kérte a felektől,⁴⁷ ugyanis ki kellett derítenie, hogy rendelkezik-e az özvegy a dávodi vásárra vonatkozóan oklevéllel,⁴⁸ illetve hogy a vásárt Dávodban tényleg vasárnaptól keddig tartották-e. A vitát eleve eldönthette volna a vásárendedélyek kiadásának időrendje, mivel azonban a két vásár nem ugyanazon napra esett, nem okozhatott gondot a két település egy mérföldnél kisebb távolsága sem. A két fél nem várva meg a peres eljárás lefolyását, még ebben az évben kibékült.⁴⁹

A 14. században bizonyosan felkereshető vásárok között voltak azok a forum comprovincialek is, amelyekre csak háromvásáros kikiáltásokból ismerünk adatokat. A forum comprovinciale vagy forum provinciale megnevezést hetivásárookra alkalmazták.⁵⁰ A háromvásáros kikiáltást peres eljárás során az alperesnek a többszöri idézés ellenére történő távolmaradásakor alkalmazták. A háromvásáros kikiáltások egy része ugyanazon megyére esett,⁵¹ vannak azonban két vagy három megyében elrendeltek is.⁵² A kihirdetés színhelyei az idézett fél személyétől, birtokviszonyaitól, illetőleg maguktól a vitatott birtokok elhelyezkedésétől függtek.⁵³ Előfordult azonban, hogy csak két vásáron (in duobus foris conprovincialibus) került sor kihirdetésre.⁵⁴ A vásári kikiáltást alkalmazták olyan esetekben is például, amikor az uralkodó vásárendedélyt biztosított, vámtételeket állapított meg: ilyenkor azonban nem határozták meg a vásárok helyét és időpontját, ahol ezeket a mindenki számára fontos információkat közhírré tették, csak általánosságban fogalmaznak az oklevelek. A vizsgált két megye esetében csak Bodrogból ismerünk háromvásáros kikiáltásokat, és ezek mindegyike csak a megye területére eső vásárokon rendelte el a peres fél perbehívását. 1363-ban a Bodrogban tartott szombati, a Hajszentlőrincen megrendezett vasárnapi és a Dávodon lévő keddi hetivásár szerepelt;⁵⁵ míg 1366-ban a bodrogi (szombat) és a hajszentlőrinci (vasárnap) vásár mellett a Csenteden felkereshető keddi vásár adott helyet ilyen kikiáltásnak.⁵⁶

A 15. századból újabb hetivásár-engedélyeket ismerünk mindkét megye területéről. A korábban már említett Egyedújfalú 1462. évi vásárendedélye azonban olyan hetivásárookra szolt (vasárnap és hétfői napokra), amelyeket

már korábban is megtartottak.⁵⁷ Ez pedig jól mutatja, hogy a 14–15., sőt 16. századi vásárendedélyek esetében nem lehetünk soha biztosak abban, hogy azok nem egy korábban már létező vásár újabb engedélyei. Az oklevelek időnként utalnak arra, hogy az adott vásár már korábban is létezett, ahogy az Egyedújfalú esetében is így történt, előfordul azonban az is, hogy ez a forrásból nem derül ki. A Szabolcs megyei Kisvárdán 1393-ban Mária királyné engedélyezett szerdai hetivásárt, amit azonban már a század elején is megtartottak a településen.⁵⁸ A Hont megyei Hídvégen már a 15. század elején tartottak szerdai hetivásárt, mégis II. Ulászló 1505-ben Tamás esztergomi érsek kérésére szerdai heti vásártartási jogot biztosított Hídvégnek két sokadalom engedélyezése mellett.⁵⁹

A Bács megyei Paraszti esetében a legkorábbi ismeretünk a hetivásárról az 1486. évi vásárendedély, amikor Mátyás király Nagylucsei Orbán győri püspöknek,⁶⁰ királyi kincstartónak engedélyezte, hogy mezővárosában (oppidum) hétfőnként hetivásárt tartson.⁶¹ Bodrog megyében pedig Tóti birtok (possessio) 1469. évi csütörtöki hetivásár-engedélyét ismerjük, amit Mátyás Várdai István kalocsai és bácsi érseknek⁶² adott meg.⁶³ Mindkét esetben a hetivásár mellett éves vásárra, sokadalomtartására is engedélyt kaptak a birtokosok. A középkori Magyar Királyságban az éves vásárok engedélyezésekor az uralkodók mindig valamely ünnepnaphoz kötődően, és attól viszonyított időtartamokra biztosították a vásártartás lehetőségét. Ezen időtartamok szólhattak csak az adott ünnepnapra, a leghosszabb viszont 29 napra szóló kiváltság volt. A sokadalom tartásának engedélye esetén az uralkodó a vásárt felkereső kereskedőknek szabad járás-kelést biztosított a király védelme alatt (sub nostra protectione et tutela speciali), a sokadalmat csak más évi vásárok jogának sérelme nélkül (absque tamen preiudicio nundinarum seu fororum annualium liberorum aliorum) tarthatták meg. Egy település nemcsak egy, hanem több sokadalom megtartására is kaphatott kiváltságot: vagy úgy, hogy egy már létező éves vásár mellé az uralkodó egy újabbat engedélyezett, vagy úgy, hogy a privilégium eleve több tartására vonatkozott. A sokadalmak egy része csak egy-egy szűkebb régióban, más része nemcsak országosan, hanem európai szinten is jelentőséggel bírt.

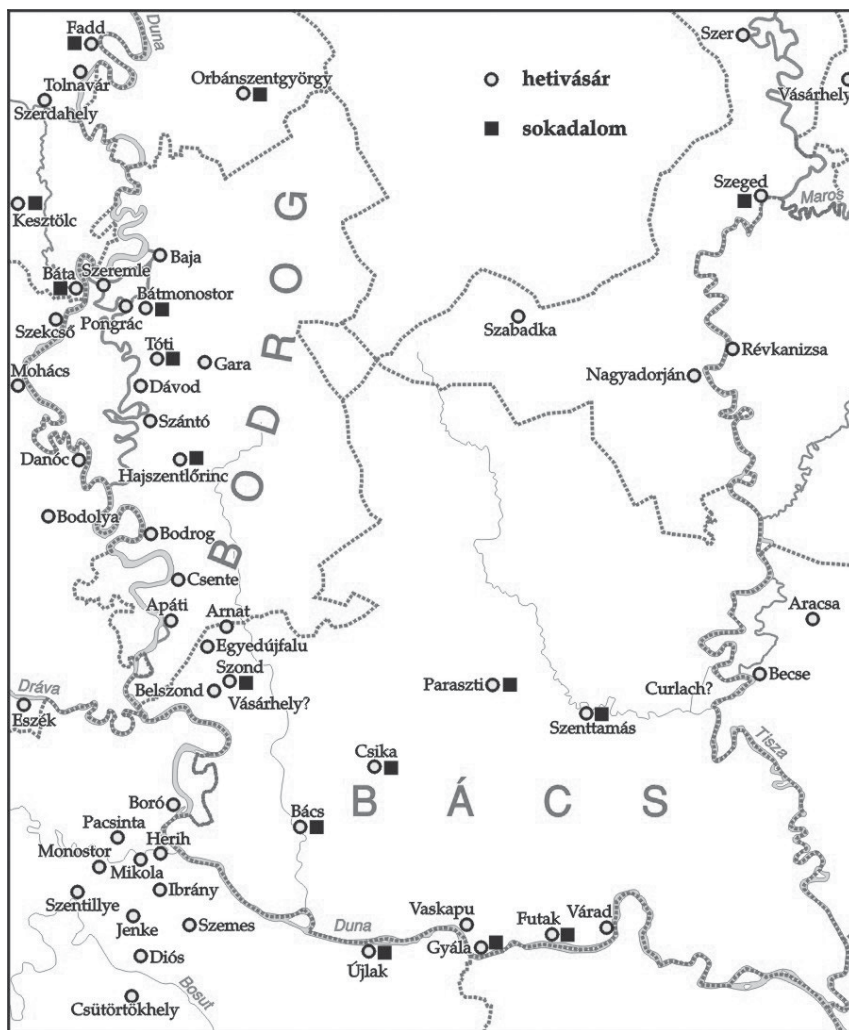
Paraszti 1486-ban Szűz Mária születésének ünnepe (szept. 8.) előtti és utáni napokra, amint az szükséges (aliisque diebus ipsas festivitates precedentibus et subsequantibus ad id scilicet necessario aptis et sufficientibus), kapta engedélyt, mégpedig más királyi szabad városok szabadsága szerint engedélyezte azt az uralkodó (sub hiisdem libertatum prerogativis, quibus nundine seu fora annualia liberarum civitatum nostrarum celebrare consuevit).⁶⁴

Tóti két éves vásárra kapott engedélyt 1469-ben, az egyiket Kisboldogasszony (szept. 8.), a másikat Szent Gál napján (okt. 16.) tarthatták meg, valamint az ünnepek előtti és utáni napokban, ahogy az szükséges volt. A sokadalmat Tóti más városok, mezővárosok és szabad falvak szabadsága szerint tarthatta meg (sub hiisdem libertatibus et prerogativis, quibus nundine seu fora annualia aliarum civitatum, oppidorum et villarum liberarum tam nostrarum quam aliorum quorumcumque celebrantur).⁶⁵

A 15. századi források olyan hetivásárokról is megőriztek adatokat, amelyeknek vásárendegélyét nem ismerjük. A 15. század közepén per alakult ki a kalocsai érsekség és Garai László nádor özvegye, Alexandra tescheni hercegnő⁶⁶ és fiuk, Jób között a Vaskapuban (Bács m.) régtől fogva (ab antiquo) tartott szombati és vásárnapi vásárok miatt. Várdai István kalocsai érsek végül megegyezést kötött az asszonnyal 1461-ben, amelynek értelmében anya és fia ígéretet tett arra, hogy sem Kürt, sem egyéb birtokaikon nem tartanak olyan vásárt, amely a vaskapui szombati, vasárnapi és keddi vásárokat megkárosítaná.⁶⁷

Bodrog megye területén pedig legkésőbb a 15. században Baján szerdánként adhattak vehettek a kereskedők.⁶⁸ Emellett e megyéből a 15. századból is fennmaradtak háromvásáros kikiáltások: 1422-ben Hajszentlőrinc (vásárnap), Szántó (kedd), Apáti (szerda); 1423-ban Bátmonostor (vásárnap), Dávod (kedd), Szeremle (szerda), majd 1438-ban Bátmonostor (vásárnap), Dávod (kedd) és Szeremle (csütörtök) vásárait találjuk meg.⁶⁹

A vizsgált területeken a 15. századtól mutathatók ki az éves vásárok. Fentebb már említettünk két olyan sokadalmat, amelynek megtartására vonatkozó királyi engedélyt is ismerjük, ezeken túl is tartottak azonban sokadalmakat. Bácsban virágvasárnap és nagycsütörtök ünnepe tájékán rendezték e vásárokat, amelyekre Budáról is érkeztek kereskedők.⁷⁰ Gyála mezővárosában pedig legkésőbb a 15. század második felében volt sokadalom.⁷¹ Szond város vargáinak 1448. évi céglevele szerint, mivel a szomszédos éves vásárokon, azaz a Bács megyei Szenttamáson, Csikán, Várfalván, Futakon és a Valkó megyei Újlakon 4 dénárt szednek az idegen vargáktól, a szondiak a szondi éves vásáron két dénárt szedhessenek.⁷² A cégfeljölés első szakaszában jellemző volt, hogy bizonyos hetipiacokon a céhtagok saját portékájuk árusítását védték az idegenekkel szemben, illetve monopolizálták a céhtagok kicsiben folytatott kereskedelmét.⁷³ A szondi szabályozás, úgy tűnik, ahogy a környék többi, ma már nem ismert városi cég szabályozása is arra irányulhatott, hogy az idegen vargák csak az éves vásárokon árusíthattak, a hetivásárokon meg sem jelenhettek, a sokadalmakkor is csak helyi céhek megfizetett összeg fejében

Vásáros helyek Bács és Bodrog megyékben

A térképet tervezte Weisz Boglárka, készítette Nagy Béla (MTA BTK TTI)

árusíthattak. A mesterség gyakorlásának jogát a céhlevél természetesen kizárólag a céh tagjainak a jogává tette, a kereskedelem korlátozása pedig csak tovább növelte a külső konkurenciával szembeni hatékony fellépés lehetőségét. Bodrog megyében is találunk természetesen éves vásárokat a Tótiban tartottakon túl: Hajszentlőrincen Szent Lőrinc ünnepe idején (aug. 10.),⁷⁴ Bátmonostoron Szent Imre napja tájékán (nov. 5.).⁷⁵

Természetesen azokon a településeken, ahol csak éves vásárt említettek a források, így Futak, Szenttamás, Szond, Csika, Várfalva és Gyála, tartottak heti vásárokat is, ezeknek azonban sem az alapítás idejét, sem a napját nem ismerjük. Mindez fordítottan már nem mondható el teljes bizonyossággal, azaz ahol csak hetivásárt ismerünk, nem feltétlenül kellett lennie sokadalomnak is.

Az árucere intézményi hátterét az uralkodók teremtették meg, azok működése és fejlődése már tőlük függetlenül zajlott le. A vásár belső szabályozása már a vásárbirtokos jogköréhez tartozott. Ennek során rendelkezhetek arról, hogy a piactér mely részén milyen árusok árusíthattak, és ezek

a helyek a későbbiekben állandósultak. A vásárbirtokosok előírhatták azt is, hogy a vásáron milyen sorrendben lehet vásárolni, ki és mennyit árusíthatott. Sajnos a vizsgált területen azonban nem ismerünk ilyen belső szabályozásokat, létezésükben azonban nem kételkedhetünk.

A vásáros helyek nagyrészt a Kalocsáról délre vezető főút mentén helyezkedtek el. Ez egyrészt Baja, Bátmonostor, Tóti, Dávod és Szántó érintésével jutott el Bodrogba, illetve Baja, Gara, Hajszentlőrincen át vezetett el Bodrogba. Bodrogból Újlakon keresztül vagy Cseményvásáran át lehetett eljutni a Tisza melletti Becsére, vagy Savoncán át Bácsba, majd onnan tovább Péterváradra. Ez utóbbi út leágazásai vezettek Vaskapura, Gyálára és Futakra,⁷⁶ illetve Parasztiin és Szenttamáson át a Tisza menti Földvárba. Egyes esetekben a vásárok jelentőségét és forgalmát pozitívan befolyásolta a dunai rév közelsége. Ez elmondható Szeremléről, Bodrogról, Szondról, Futakról és Váradról, ami azt is jelenti, hogy vásáraik a túlparton élők számára is könnyen elérhetőek voltak. Sajnos Bács megye területén a hetivásárok

napját nem ismerjük minden esetben, így következtetéseket sem tudunk levonni belőle. Míg Bodrog megye északi területén az látható, hogy az egymáshoz viszonylag közel lévő települések ugyanazokon a napokon tartották hetivásáraikat, addig a megye déli területén más-más napokon lehetett a vásárokat felkeresni. Ennek ellenére csak olyan vásárok miatt kerekedett perpatvar, amelyeket nem azonos napokon rendeztek meg, így ezen perpatvarok mögött valóban nem a kereskedelmet, hanem egyéb okokat kell feltételeznünk. Egyetlen kivételként említhetjük az arnati és az egyedújfalui vásárokat, itt azonban a vásár napjának áthelyezésével megoldható volt a probléma kezelése. Az azonos napokon tartott hetivásárok békés egymás melletti működésének az oka abban kereshető, hogy más-más vonzáskörzettel rendelkeztek, a fennmaradt források azonban ezek pontos megállapítására nem elégségesek. A sokadalmak bizonyosan nagyobb vonzáskörzettel bírtak, mint a hetivásárok, de csak annyit tudunk, hogy Bácsban megfordultak budai kereskedők,⁷⁷ Szondon és Egyedújfaluban pedig esztergomi polgárok, ugyanis e két településen az óbudai apácák elismerték az esztergomiak vámmenteségi kiváltságát.⁷⁸ Szond ugyanakkor a Valkó megyeiek,⁷⁹ és feltételezhetően a Baranya megyében élők számára is kereskedési lehetőséget teremtett. ♦

Jegyzetek

- ¹ A szerzőt, aki az MTA BTK ITI tudományos főmunkatársa, a munka elkészítésében a Bolyai János Ösztöndíj (BO/00685/14/2) támogatta.
- ² Werbőczy ill. sive decretum tripartitum juris consuetudinarii indylyti regni Hungariae, a magistro Stephano de Werbőcz. Claudiopolis, 1762. 287–288. (II/2. 3 §)
- ³ Vö. 1093–1095: *Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia* I. (ab anno 1000 usque ad annum 1131). Edendo operi praefuit Georgius Györfy, adiuerunt Johannes Bapt. Borsa, Franciscus L. Hervay, Bernardus L. Kumorovitz et Julius Moravcsik. Budapestini 1992. (a továbbiakban: DHA I.) 301. (Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II. Szerk. Szentpétery Imre, Borsa Iván. Budapest 1923–1987. [a továbbiakban: RA] 29. sz.); 1213: Árpád-kori új okmánytár–XII. Közé teszi Wenzel Gusztáv. Pest–Budapest 1860–1874 (a továbbiakban: ÁÚO) VI. 362. (RA 282. sz.); 1213: ÁÚO I. 131. (RA 283. sz.); 1236. március 2.: ÁÚO XI. 472. (RA 610. sz.).
- ⁴ 1225: *Vetera monumenta historica Hungarum sacra illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner*. I. Romae 1859. 53.; 1238: A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története I–XII/B. Szerk. Erdélyi László, Sörös Pongrác. Budapest 1902–1916. (a továbbiakban: PRT) I. 758.
- ⁵ PRT I. 792.
- ⁶ 1363: Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 5218.; 1366: DL 5363.
- ⁷ A vásárnap megtartásáról már Szent István rendelkezett (I/9. § *Decreta regni mediaevalis Hungariae*. The Laws of the medieval Kingdom of Hungary I. 1000–1301. Eds. János M. Bak, György Bónis, James Ross Sweeney. California 1999. 3.). Szent László I. István intézkedését enyhíti, amikor lehetővé teszi, hogy bizonyos területekről csak egy ember menjen el a többiek nevében, új azonban az a kitétel, hogy a többiek áldozatát tegye az asztalra (I/11. §, I/25. § Závodszky Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. [Függelék: A törvények

- szövege] Budapest, 1904, 160., 162.). Az istváni intézkedést azonban kiterjeszti a zsidókra is, azonos büntetést írva elő a törvény ellen vétőknek (I/26. Závodszky L.: Törvények i. m. 162.).
- ⁸ + 1015: DHA I. 76. RA 6. sz.
- ⁹ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* I. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Budapestini, 1937, 358.
- ¹⁰ = Györfy György: István király és műve. Budapest, 1983, 335.; Jánosi Mónika: Törvényalkotás Magyarországon a korai Árpád-korban. Szeged, 1996, 102.
- ¹¹ 1154.: Elter István: Magyarország Idrisi földrajzi művében (1154). *Acta Historica* 82 (1985) 59.
- ¹² Szondhoz l. bővebben: C. Tóth Norbert: Szond (Egy dél-alföldi mezőváros a középkorban). In.: *Quasi liber et pictura* Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Kovács Gyöngyi. Budapest, 2004, 589–600.
- ¹³ in villa Belzud habet forum et portum super Danubium ubi Losoyuduna intrat Danubium cum tali libertate concessa, ut nec tributarius aliqui ibi tributa exigere presumat, et comes parochialis nullum impedimentum faciendi habeat potestatem – Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 262 045.
- ¹⁴ comes parochialis et nullus tributarius in eodem foro vel portu exactionem tributi exigere presumat, sed cedant in usum dicti Thome Bani – ÁÚO XI. 224. (RA 467. sz.); Ártita IV. Béla 1231-ben, ÁÚO XI. 234–235. (RA 596. sz.)
- ¹⁵ DF 262 045.
- ¹⁶ Hazai okmánytár. *Codex diplomaticus patrius*. Kiadják: Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly, Véghely Dezső. I–VIII. Győr–Budapest 1865–1891. (a továbbiakban: HO) VII. 3. (RA 222. sz.).
- ¹⁷ Györfy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. Budapest, 1963, 236.; Vö. Szabó G. Ferenc: A vásározás emlékei középkori helységneveinkben. Nyíregyháza, 1998, 110–11.; Püspöki Nagy Péter: Piacok és vásárok kezdetei Magyarországon 1000–1301 I. Az Árpád-kori vásártartás írott emlékei és azok kritikája az államszervezéstől a tatárjárásig. Budapest, 1989, 129.
- ¹⁸ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. (a továbbiakban: CD) IV/1. 109. (RA 637. sz.).
- ¹⁹ Vö. Györfy Gy.: Történeti földrajz I. i. m. 217.
- ²⁰ *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens* I. Bearb. [Georg] [Daniel] Deutsch, [Friedrich] Firnhaber. Wien, 1857, (a továbbiakban: UGS I.) 88.
- ²¹ ÁÚO VII. 29.
- ²² Vö. 1237: ÁÚO VII. 29.; 1267: UGS I. 88.
- ²³ ÁÚO VII. 30. (RA 621. sz.).
- ²⁴ UGS I. 88. (RA 1869. sz.).
- ²⁵ Solymosi László: A földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon. Budapest, 1998, 245.
- ²⁶ 1412: DF 262 045.
- ²⁷ DL 6904.
- ²⁸ A 14. század második felétől ismételtelen felbukkan a vásárnapi vásártartás engedélyezése, melyre nemcsak a keresztyénység megszilárdulása adott lehetőséget, hanem az évenként megtartott vásárok vasárnapi vásármája is.
- ²⁹ DL 9635.
- ³⁰ DL 15 714.
- ³¹ DL 15 819.
- ³² DL 15 871.
- ³³ DL 16 390.
- ³⁴ DL 9717.
- ³⁵ 1366: DL 5363.
- ³⁶ 1390: Zsigmondkori oklevéltár I–XI. Szerk.: Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. Budapest, 1951–2012 (a továbbiakban: ZsO) I. 1466. sz.
- ³⁷ HO V. 125. Vö. Engel, Pál: Die Güssinger im Kampf gegen die ungarische Krone. In: Die Güssinger. Hrsg. Heide Dienst, Irmtraut Lindeck-Pozza. Eisenstadt, 1989, 100.
- ³⁸ Vö. 1366: A zichi és vásonekei gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XI. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Döry Ferenc. Pest–Budapest, 1871–1915 (a továbbiakban: Zichy) III. 287.

- ³⁹ Vö. Weisz Boglárka: Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. Budapest, 2012, 30–31.
- ⁴⁰ 1363: DL 5218.; 1366: DL 5363.
- ⁴¹ Vö. Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret: Tóttös (bátmonostori); Bátmonostort I. Károly 1322. január 8-án adományozta, mint örökös nélkül meghalt ember birtokát, Becsei Imrénék, Zichy I. 221–222. (Anjou-kori oklevéltár–XXXVII. Szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Géczi Lajos, Kristó Gyula, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Budapest–Szeged, 1990–2014 [a továbbiakban: Anjou-oklt.] VI. 403. sz.). Erről az uralkodó 1323-ban újabb oklevelet bocsátott ki (Zichy I. 221–222.), majd ugyanebben az évben Imrét be is iktatták – az öröklött birtokaként megjelölt – Bátmonostora birtokba, Zichy I. 236–237. (Anjou-oklt. VII. 301., 385. sz.)
- ⁴² Zichy I. 584. (Anjou-oklt. XXIV. 695. sz.)
- ⁴³ DL 87 137. (Anjou-oklt. XXVI. 338. sz.)
- ⁴⁴ Zichy II. 234.
- ⁴⁵ Zichy II. 261–262.
- ⁴⁶ A „leuca” gall, vagyis francia mérföld, a „rasta” német mérföld, l. Bogdán I.: Magyarországi hossz- és földmértékek 83., 86.; Vö. Tripartitum i. m. 282. (II/10. 4. §).
- ⁴⁷ 1366: Zichy III. 287.
- ⁴⁸ Dávod 1342 előtt került Henrik fia Péter birtokába, vö. DL 87 137.; Garát Becsei Tóttös 1334-ben vásárolta meg, l. Zichy I. 421–422.
- ⁴⁹ Zichy III. 294.
- ⁵⁰ Kubinyi András: A belkereskedeleme a késő középkori Magyarországon. In.: *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon* Gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet. Szerk.: Kubinyi András, Laszlovsky József, Szabó Péter. Budapest, 2008, 235.
- ⁵¹ pl. Boldva–Lád–Szentpéter (Borsod m.) 1293: DL 90 763.; Pécs–Szentlőrinc–Kisdér (Baranya m.) 1417: DL 10 549.; Szécs–Balog–Rozsnyóbánya (Gömör m.) 1430: DL 16 753.
- ⁵² pl. Esztergom–Bény (Esztergom m.) – Egeg (Hont m.) – 1295: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis* II. Collegit et edidit Ferdinandus Knauz, Ludovicus Crescens Dedek. Strigonii 1874. 365–368.; Tapolcán (Zala m.) – Veszprém (Veszprém m.) – Győr (Győr m.) – 1369: PRT II. 531.
- ⁵³ A kikáltásra egy vásáron is sor kerülhetett (1478: DL 17 627.), sőt találunk olyan eseteket is, amikor nem három, hanem több megyei vásáron hajtottak végre kihirdetést (pl. 1478: DL 102 598.).
- ⁵⁴ Szatmár–Németi (Szatmár m.) – 1322: CD VIII/2. 394.
- ⁵⁵ DL 5218.
- ⁵⁶ DL 5363.
- ⁵⁷ DL 15 714. Mivel 1410-ben még csak a vasárnapi vásárról hallunk, feltehető, hogy annak hétfőre való kiterjesztésére e két időpont, azaz 1410 és 1462 között került sor.
- ⁵⁸ 1393: Zichy IV. 515.; Vö. 1337: Zichy I. 521.
- ⁵⁹ 1423: ZsO X. 1528. sz.; 1505: DL 25 296.
- ⁶⁰ Engel P.: Genealógia i. m.: Nagylucei (Dóczy és Lipcei).
- ⁶¹ DL 19 153.
- ⁶² Engel P.: Genealógia i. m.: Gútkeled nem S. Sárvarmonostori ág 10. tábla: Várdai.
- ⁶³ Zichy XI. 11.
- ⁶⁴ DL 19 153.
- ⁶⁵ Zichy XI. 11.
- ⁶⁶ Engel P.: Genealógia i. m.: Dorozsma nem 4. tábla: Garai (náadori ág).
- ⁶⁷ DL 88 362.
- ⁶⁸ 1406: Zichy V. 486.
- ⁶⁹ 1422: ZsO IX. 251. sz.; 1423: ZsO X. 260. sz.; 1438: DL 80 631.
- ⁷⁰ 1433: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II. Kiadja gróf Sztáray Antal. Szerk. Nagy Gyula. Budapest, 1889 (a továbbiakban: Sztáray I.) 300., 302.
- ⁷¹ DL 18 693.
- ⁷² DL 14 145.
- ⁷³ Skorka Renáta: A céhrendszer kibontakozása. In: A magyar kézművesipar története. Szerk.: Szulovszky János. Budapest, 2005, 128.
- ⁷⁴ 1480: DL 18 400.
- ⁷⁵ 1482: DL 88 663.
- ⁷⁶ Vö. Györfy Gy.: Történeti földrajz I. i. m. 206., 703.; Blazovich László: Városok az Alföldön a 14–16. században. Szeged, 2002, 48.
- ⁷⁷ 1433: Sztáray I. 300., 302.
- ⁷⁸ 1449: DL 14 211.
- ⁷⁹ 1478: DL 18 051.